

gospodarske, obrtniške in narodne

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnicijemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 8. septembra 1869.

Gospodarske stvari.

Delavci na kmetijah.

Delavci na kmetijah so ali domača družina, to je, otroci in bližnja žlahta, ali so posli, ali pa najemniki.

Posestvo, kjer ni čez 1 oral polja, ne čez 1 oral vinogradov, in kjer šteje domača družina 4—5 delavnih ljudi, ne potrebuje ne poslov, ne najemnikov, ne delavne živine, ne oratajev; taka družina more sama vse obdelati. Tukaj delavce najemati, je zapravljenost in potrata. Vendar se včasih na taki kmetiji sosedje na pomoč za vračilo pokličejo, kedar se za kako delo mudí, ki se prej v grdem vremenu dogotoviti ni moglo. To je dobro in prav, če neizmerne pijače in pojedine dobička ne snedó, kakor se v nekterih krajih tirja, pa je napačna navada.

Posestva več od 1 oral polja do pet oralov potrebujejo pa že oratajev, da se polje izorje in povleče, drugo pa domača družina opravi, če je domačih 4—5 delalnih ljudi.

Na večih posestvih je treba delalne živine, poslov, in včasih tudi najemnikov toliko, kolikor jih delo potrebuje.

Kaj je treba o tem pred očmi imeti?

O tem je treba pred očmi imeti: 1. da se ne jemlje več poslov in najemnikov, razun kar jih je za delo treba; 2. da se jemljó pridni in zvesti delavci; 3. da se delo v redu, o pravem času, dobro in prav stori; in 4. da se pridni delavci zvesto plačujejo.

Več poslov ali delavcev jemati, kakor jih je treba, ni le samo na sebi nepotrebna zguba plačila, ampak tudi delavci drug družega motijo, da se manj stori, in taki ljudje se dela odvadijo in ulené.

Da bodo delavci pridni in zvesti, mora gospodar svoje oči povsod imeti in bolj s svojim umom, kakor pa s svojimi rokami delati. Pa naj tudi gospodar vsa kmetijska dela sam dobro umé, in druga rokodelska vsaj toliko, da vé, kaj h kateremu delu gré, kako se prav stori, in kaj da je vredno, posebno taka, katerih vsak gospodar potrebuje, postavimo, kovaška, usnjarska itd. Gorjé mu, če reče: „tega in tega jaz celó nič ne umem“. Naj ima za vsak dan odločena dela. Če je umen, lahko bo vedel, koliko časa kako delo potrebuje, da se lahko stori, in kako se mora storiti, da bo dobro, in to naj tirja. Če sam ne more, naj skrbi, da bo kak zanesljiv človek pri delavcih, da pridnost in zvestoba ne mine in gospodar škode ne trpi; ker ne le plačilo, ampak tudi blago se razgubi, in namesti pravega dobička celó malo ostane, in pri večkratni taki neskrbnosti gospodarstvo v zlo gré.

Ravno tako je gospodarju gledati, da se delo v redu, ob pravem času, dobro in prav stori. Vsako

opravilo ima svoj čas, na katerem je včasih veliko ležeče. Gnoj v vročini ali pa v hladu na njivo voziti, velik je razloček. Deteljo, senó prej ali pozneje pokositi ali žito požeti, ni vse eno. Roj čbel zamuditi kmalu je zguba. Grozdje v suhem ali v dežji brati, ni enako. Naj se vselej tisto prej stori, kar se odložiti brez škode ali vsaj brez nevarnosti ne smé. — Dalje je delo dobro in prav, kadar je namenu ugodno. Postavimo, orataj naj orje po potrebi semena ali rastlin bolj ali manj globoko in skozi enako. Žanjice naj čisto žanjejo in najpravšne snope delajo, da se bodo lahko presušili in lahko omlatili. Mlatiči naj čisto mlatijo, in naj zrnja varjejo; kosci naj čisto kosé in grabci naj čisto grabijo, in naj grabkov ne popuščajo. Volárji, konjarji in ovčarji naj živali tako kladejo, da vsaka svoj del dobi, da se najé in da nič v zgubo ne gré. Kdor svoja opravila na vse strani pozná, vé kmalo pri vsakem delu, kako je dobro in prav.

Najbolj pa je umna rednost poglobitna reč pri delu in pri gospodarstvu, brez te nobenega prida ni. Kdor se ne drži ne časa ne reda, ne pri delu ne pri počitku, ne pri jedi, ampak se zdaj tukaj zdaj tamkaj potika; kako delo začne in ga popusti, in drugo začne a nobenega ne dodela; ali pa pravega časa za jed nima, ampak ali zmiraj jé, ali pa v nerodnem času, ali pa vsi delavci kmalu ne, in več taci reči: pri taki nerodnosti ne morejo ne posli ali delavci hasniti, ne gospodar v blagostan priti.

Koliko gré poslom, koliko najemnikom plačila?

Prav za prav bi imeli pôsli in delavci toliko dobiti, kolikor jim je za življenje, to je, za živež in obleko potreba. Ali zdaj že hočejo več imeti, posebno kateri teža dela imajo. Prava taka plačila bi imeli soseskine in srenjski moške vrediti in premisliti, da vsa taka plačila poslom, delavcem, in njih živež, in seme, in kar k obdelovanju posestev gré, ne smejo polovice vrednosti pridelkov preseči, sicer kmetije ne morejo obstati, ker še davki in druga odrajtila po tem pridejo, in komaj četrt pridelkov gospodarju ostane.

Pincgavska goveda.

Goved pincgavskega plemena je že precej v naših krajih, vendar še vse premalo, posebno v krajih bolj hribovskih. Zato so kmetijske družbe nasvetovale, naj se po dvojni poti več take živine našim krajem pridobí; ta dvojna pot je ta, da se tudi lepim pincgavskim govedom premije delijo in da se nakupujejo biki tega rodú in za pleme v deželo dajó.

Naj našim gospodarjem, kateri pincgavska goveda še malo ali celó nič ne poznajo, popišemo nekoliko ta rod.

Pincgav je kraj na Salcburškem, hribovska dežela kakor naša kranjska. Po barvi so pincgavska goveda nekoliko podobna pisanemu švajcarskemu (bernskemu) rodu; skoraj da bi smeli reči, da je neka podsorta teh švajcarjev; barve so rujavo-rdeče, z belo progo po križu, včasih pa ima tudi bele lise po životu, vzlasti na čelu, trebuhu in nogah; života je krepkega, čela širocega in kratkega, širokih prs, reber lepo obokanih (velbanih), nog kratkih in močnih, rep jim je visoko nastavljen. — Živa teža kravam je okoli 7 do 8 centov, bikom pa tudi 10 centov in še čez.

Dobrih lastnosti ima ta živina veliko. Te-le so:

Pincgavska goveda so zdrave in trdne nature, ki se ne brigajo za grdo vreme in bolj ostro podnebje (klima); v klaji niso kočljiva, ampak zadovoljna tudi s slabejo postrežbo in manj klaje, pri vsem tem pa so pincgavske krave dobre mlekarice; klajo, ki jim jo daš, povrnejo ti z obilim mlekom. Pred nami leži natanjčen zapisnik, koliko mleka se je namolzlo od več pincgavskih krav leto in dan na grajščini v Strasnicah, in iz tega zapisnika razvidimo, da se je počez namolzlo od njih po 1500 bokalov na leto. To pa kaže, da so dobre mlekarice, in veliko mleka in dobrega mleka, to je gotovo prvo, kar zahtevamo od krave, in tem raje imamo tako kravo, čem manj jej damo klaje.

Sicer pa se dá pincgavska živina tudi precej dobro izpitati (odebeliti), in to, da so mesarjem všeč, je druga dobra lastnost.

Tretja dobra lastnost pa je ta, da so voli za vprego posebno pripravni.

Po takem ima ta živina vse tri lastnosti, ki jih gospodar zahteva od goved.

Najbolj pa je zavoljo gori popisanih lastnosti in ker je domá v planinah, za hribovske kraje zato posebne hvale vredna, ker je trdne nature in tudi z bolj pičlo klajo zadovoljna.

Ali dostaviti moramo to, da taka je le goveja živina pravega pincgavskega rodú, ne pa mešanica, ki je na pol pincgavska, na pol pa kakega družega malo-pridnega plemena. Zato nam je treba goved čiste pincgavske krvi; zato iščejo kmetijske družbe čistih pincgavskih bikov, da se po njih zboljša naša domača živina. V 5. rodu, ako s pravim pincgavskim bikom gospodar pari domačo tako, da od tega bika narejene junice (poldrugo leto stare) pari s pravim pincgavskim, dobí že čisto pincgavsko krí.

Zgodovinske stvari.

Črtice o vojaški granici.

Zdaj, ko se po časnikih toliko piše o razpuščenju graničarjev iz dosedanje vojaške uredbe in zveze, in ko sta se dva polka že razpustila, zdi se nam — piše „Domov.“ — primerno, povedati kaj o tej ustanovi.

Prvega sledú te vojaške naprave moramo iskati v dôbi Ferdinanda I., kteremu je njegov svak in na Ogerskem prednik, Ljudevik II., v varstvo izročil Dalmacijo in Hrvaško, v kateri namen mu je ponudil tudi Senj in več družih trdnjav v tistih krajih (na. p. Liko, Jajco).

Ferdinand si je preskrbel potrebnega denarja, je posedel s svojo vojaščino omenjene trdnjave in Turke večkrat močno potolkel. Vsled vojsk je bila pridobljena dežela skor brez ljudi; za tega del jo je prepustil Ferdinand srbskim begunom in katoliškim Hrvatom s tem pogojem, da imajo braniti deželo, ki jih redí, zoper Turke.

Ti novi stanovalci ob turški meji niso plačevali

davkov, pa bili zavezani skoz in skozi vojaško službo opravljati.

Nekteri izmed njih so dobivali od Avstrije nekaj plače, drugi so brezplačno služili. Med vseljenci so bili tudi beguni iz Bosne, Uskoki imenovani; ti so se, pod istimi pogoji, kakor uni, vselili unkraj Kolpe, v okraji Žumberškem (Sichelburg). Al, ker so ljudi napadali in ropali, moralo se je na-nje paziti, ter so jim zaradi javne varnosti odkazali kraje zad za Senjem, kateri so bili malo da ne zapuščeni.

Granica Karloviška, Varaždinska in Banaška je postala vojaška l. 1589. vsled tega, da se je dovolilo mnogim Morlaškim rodovinom ondot vseliti se, zlasti pa potem, ko se je bilo vselilo veliko kristijanov došlih iz male Valahije; tem je Ferdinand II. prepustil 70 zapuščenih gradov med Kolpo in Uno.

Rudolf II. jim je podelil versko svobodo ter oprostil jih davkov; naložil pa jim dolžnost, zemljo obdelovati in mejo proti Turkom braniti. Že od leta 1707. se bere v zgodovini o nekakošnem graničarskem polkovniku, kteremu so bili podložni stotniki, poveljniki in konjiki.

Tako se je ustanova vojaške granice zmirom bolj razvijala. Leta 1652. se je štelo že čez 8800 stanovalcev. Leta 1687. se je vselilo tam 4000 Srbov, in so vživali enake pravice, kakor prvotni prebivalci. Po Karlovškem miru so posedli oni pridobljene okrajine, ktere so bile vsled vojsk brezljudne; tako na pr. so se lotili obdelovati sedanji Banat in slavonsko vojaško granico Srbi, ki so bili ubežali iz Turčije. Tako se je naredil poleg okrajev Varaždinskega, Karlovškega in Banaškega Slavonski okraj, kateri se razprostira poleg Save, Maroše in Tise. To poslednjo deželo sta administrirala dvorsko vojno svetovalstvo in dvorna kamora na Dunaji.

Leta 1793. je ukazal Leopold I., da naj se združi Varaždinska granica s civilno Hrvaško; toda se ta ukaz ni izvršil, kakor tudi ne sklep cesarja Leopolda II., po kterem je imel postati Senj že takrat to, kar je še le letos postal, svobodno kraljevo mesto.

Graničari so se za trdno po vojaško uravnali še le za vojsk zaradi dednega nasledstva. Pričel je to uredovanje leta 1746. general Sasko-Hildburghausen-ski, kateri je naredil v Karlovškem okraji 4 polke infanterije in en polk huzarjev; v Varaždinskem dva polka infanterije in en polk huzarjev.

Ban grof Bathiany je o istem času 2 polka infanterije in 1 polk huzarjev v Banatu uredil, in 1750. leta je napravil general Engelshofer v Slavoniji tri polke infanterije in en polk huzarjev.

Leta 1760. se je Erdeljska vojaška granica, ktera se je bila po 90 letih svojega obstoja že razpustila, zopet ustanovila, in leta 1765. se je naredila vojaška meja v Banatu, ki je obsegala tudi 14. graničarski polk.

Leta 1769. se je vpeljal nemški poveljni jezik.

Leta 1780. so se odpravili huzarski regimenti. Leta 1798. so dobili polki številke v aritmetičnem redu 1 itd. Od tistihmal so morali hoditi graničari v vojsko.

Znanstvene stvari.

Sporočilo

o V. občnem zboru Matice slovenske.

v Ljubljani 2. septembra 1869. l.

Po sv. maši, ki so jo v stolni cerkvi ob 8. uri služili preč. gosp. dr. Janez Zlatoust Pogačar, stolni dekan in odbornik Matičin, zbralo se je okoli 60 Matičarjev v